

10. VeML Zirci Ciszterci Rend Lta. Archivum Vetus C 625.
11. A kutatás anyagának közreadása Kralovánszky hagyatékából: Balassa László: Kralovánszky Alán 1980. évi ásatása és falkutatása a veszprémi Vár utca 29. – az ún. Dubniczay-ház telkén. In: Kralovánszky Alán Veszprém megyei kutatásai. Veszprém, 2000. 67–81.
12. Korompay i. m. 35.
13. A kivitelezés folyamán a régészeti felügyeletet Rajner Pál (Laczkó Dezső Múzeum) látta el.
14. A lépcsőkorlát pilléreiben másodlagosan felhasználta, barokk bélyeges, WK – veszprémi kanonoki téglákkal.
15. Ez 1980-ban már látható volt, de összefüggéseit nem lehetett tisztázni.
16. Kralovánszky ehhez a lépcsőkar alatti bejárati ajtó küszöbéhez, az 1700-as évekhez tartozó padlónívót és oldalfalmezselést találta meg.
17. Molnár Jánosné helytörténész közöl egy eddig ismeretlen fényképet a sümegi Darnay Múzeum 1910-es naptárából, melyen jól látszik amit tapasztalhattunk, hogy noha a tető porrá égett, a boltozatok teljesen épek maradtak. Molnár Jánosné: Mesélő házak: A Dubniczay-palota lakói. In: A Veszprémi 7 nap kereskedelmi különszáma. 2006. augusztus.
18. Somorjai Selysette: A váci nagypréposti palota műemléki kutatása. Műemlékvédelem, 49. évf. 6. sz. (2005) 324–327.
19. Az oldalfalak nagy részén a kitűnő állapotban előkerült érdekes, csavart szalagmotívumos, a XIX. század második harmadában készült réteg került bemutatásra, ennek boltozatfestése nem maradt fenn értékelhető módon. De mivel a boltozat ragyogó megtartású bísztos festéséhez a korábbi, klasszicizáló oldalfal tartozik, az általános műemléki gyakorlatól eltérően ennek kis szakaszát is láthatóvá tették a restaurátorok.
20. A festésen később elhelyezett polcok sora hagyta kopott nyomát – könyvtár, irattár?
21. Somorjay i. m. 326.
22. Pfeiffer i. m. 119.
23. E ház esetében is bebizonyosodott, hogy milyen

hasznos a kutató jelenléte a kiemelt, bonyolultabb felújítási munkálatok folyamán. Speciális ismeretei révén a tervező, kivitelező alkotó munkatársa tud lenni. Nemcsak a történeti szerkezetek, anyagok területén nélkülözhetetlen adatszolgáltató, tanácsadó, hanem itt feladata volt például a homlokzat eredeti barokk képének rekonstrukciója, a teljes rendszer logikájának felismerése is a töredékes pigmentnyomok alapján. Ez az intenzív részvétel ma esetleges, és elsősorban a kutató érdeklődésétől és ambícióitól függ.

24. Laboratóriumi vizsgálat: Szilágyi Gáborné (ÁMRK).
25. A technológiai leírást Deák Klára festőrestaurátor a veszprémi nagypréposti palota helyreállításánál szerzett tapasztalatai alapján adta meg. Ezúton is köszönöm segítségét. Ugyancsak köszönettel tartozom a kivitelező Vemévszer Kft. szakembereinek, különösen Molnár András építészvezetőnek és Dezső Károly művezetőnek, hogy „speciális” műemlékes igényeinket türelemmel viselték, támogatták munkánkat.
26. Az évszám hátterének színéhez sem találtunk nyomot, így az aranyokker színű számokhoz és a fekete fűzérhez a nagypréposti palota világoskékje szolgált alapul.
27. A falkutatást D. Mezey Alice és Mentényi Klára végezte, festőrestaurátor kutató Lángi József. Mezey Alice szíves közlése alapján tudjuk, hogy a beruházó óvatossága miatt ott az erős sötétszürke színezést egy világosabb szürke árnyalattal helyettesítették.
28. Az ablakokat 1934-ben helyezhették be. Az ablakok kibontásánál előkerült több 1933. novemberi eseményre szóló meghívó, amelyek a házat akkor lakó dr. Lukács József kanonoknak szoltak. Ezeket köszönöm a gondos restaurátoroknak.
29. Sajnos lemaradt a csendesítő a tetőről, így kissé merev hatású manzárdtető lett a végeredmény.
30. Az udvari homlokzatokra a szürke első réteg helyett egy későbbi réteg világosabb színe került, hogy az emeletráépítés attikaszere, ablaktalan felülete illeszkedjen az udvar képébe.
31. Idekerülése Szabényi Judit memóriáját dicséri, ő emlékezett rá valamikor régről, a bajai múzeum raktárából.

Németh Katalin

A VESZPRÉMI DUBNICZAY-HÁZ HELYREÁLLÍTÁSA

A Műemlékvédelem 2005/6. számában többek között a váci nagypréposti palota helyreállításának majd két évtizedes történetéről olvashattunk. A sok viszontagsággal járó felújítás számos tanulsággal szolgál, és érdekes lenne a két, korban, léptékben és még az új funkció, jelenkori hasznosítás tekintetében is hasonló barokk palota felújításának összehasonlítása.

A veszprémi palota sorsa is hosszú ideig reménytelennek tűnt, a tulajdoni helyzet is lassan rendeződött, míg végül az egyház nem tartott rá természetben igényt, és így állami tulajdonból 1998-ban került véglegesen az önkormányzat tulajdonába. Az 1990-es évek közepétől a részben üresen álló épület pincéjében az Építőipari Múzeumnak a Kapuváry-házból kilakoltatott és anyagi okok miatt csak külön kérésre látogatható téglagyűjteménye kapott helyet, a földszinten a Várgaléria rendezett ideiglenes kiállításokat, az emeleti terek állagának megőrzésére is az Építőipari Múzeum vigyázott. 1997-ben a város nyílt, országos építészeti tervpályázatot írt ki az épület Európa-házként és Téglamúzeumként történő hasznosítására. A jó színvonalú pályázat eredményesen zárult, az I. díjat elnyert fiatal tervezők Kern Orsolya és Klobusovszky Péter Karácsony Tamás vezető építésztervezővel közösen elkészíthették az engedélyezési tervet is.

A pályázat kiírásakor még nem állt rendelkezésre a teljes építéstörténeti dokumentáció, de a kiírásban szerepelt, hogy a továbbtervezéshez szükség van a kutatásra, ill. a kutatóval való folyamatos egyeztetésre. 1997-ben sor is került az épület részleges megkutatására – G. László Judit művészettörténész és M. Nagy Éva, Bán Beatrix restaurátor művészek végezték ezt az értékvédelem szempontjából elengedhetetlenül fontos munkát az ÁMRK munkatársaiként, állami feladatként, vagy úgy is mondhatnám: tudományos, szakmai támogatásként. Ez az állami szerepvállalás az értékvédelem szempontjából nélkülözhetetlen lenne minden, a nemzet épített örökségének részét képező műemlék helyreállításánál a jövőben is.

1998-ban a város megkapta az építési engedélyt, de akkor nem tudott pénzt szerezni a folytatásra, és ezért évekig újra reményte-

lennek tűnt a helyzet. 2002-ben a korábbihoz hasonlóan kulturális – múzeumi – hasznosításra, a László Károly-gyűjtemény egy részének befogadására, a Téglamúzeum tereinek változtatlanul hagyása mellett, új engedélyezési tervek készültek. Hosszú egyeztetési folyamat eredményeképpen a még egyszer módosított tervekkel az önkormányzat sikeresen pályázott EU-támogatásra a Regionális Operatív Program keretében, és 2005 májusában megindulhatott a kivitelezési munka.

A veszprémi barokk építészet e kiemelkedő emlékének építéstörténeti jelentőségéről és az épületről a 2006. augusztusi átadást követően számos publikáció, méltatás jelent meg.

A ház sorsát a tervpályázatot megelőző időktől nyomon követő, ill. annak jobbra fordulását elősegíteni próbáló műemléki felügyelő szerepköre nehezen meghatározható,

Büfé a rondellában

Az északi szárny emeletráépítése

egyszerre van kívül és belül, és úgy próbál segíteni, hogy közben függetlenségét és a tisztánlátáshoz szükséges távolságot is meg kell tartania.

Sokszor elhangzó érv a műemlékek hasznosításánál, hogy a „konzervatív” mű-

emlékvédő álláspont, amely sok esetben a felügyelet részről a tiltást, az átalakítástól való elzárkózást is jelenti, az emlék további pusztulásának lesz az oka. Ezerszer halljuk ezt befektetőktől, tulajdonosoktól és persze ugyanilyen gyakran (vagy még gyakrabban)

Főépület, manzárdtető

A magtár és a Téglamúzeum új épülete

építészekről is. Ezzel szemben a valóság az, hogy az idő és elhanyagoltság okozta lassú pusztulásnál csak a még akár jószándékúnak is nevezhető felületes, „korszerű” felújítás semmisíti meg gyorsabban a műemléket. Későbbi tapasztalatból mondhatom, hogy magukat a legjobbak közé soroló építészeink közül is kevesen érzik a különbséget a megőrzés és az újraalkotás között, és az emlék megértésére való törekvést a helyreállításnál a divatból régóta kiment és elfelejtett stoppoláshoz, foltozáshoz, a restaurátorok munkájához hasonló építészeti hozzáállás megkövetelését alkotói szabadságuk korlátozásaként értékelik, önkéntelenül szítva ezzel a szakmák közötti ellentéteket. Az építészberkekben többször elhangzó állítással ellentétben a műemlék tisztelete és a meglévő értékek anyagi, sokszor esendő fizikai valóságukban történő megtartása nem a döntés bátorságát nélkülöző félszeg magatartás.

Bernhard Furrer: Műemlék és kultúrtáj – üzenet vagy látvány c. írásában (Műemlékvédelem 2005/6.) az alábbiakat írja:

„...A műemlékek üzenete alatt a felismert és fel nem ismert jelentések síkjait, illetve az értelmezés materiális lehetőségeit értjük. Csak akkor lesz, és marad később is egy történeti épület műemlék, ha a társadalom meghatározó történelmi események, körülmények tanúja-

ként fogadja el. Tudjuk, hogy értelmezésünk, a műemlék 'értelme' saját korunkhoz kötött. Gyermekünk más kérdéseket tesznek majd föl, más nyomokat keresnek, más információkat szereznek... Az innovatív újraértelmezés állandóan változó folyamata csak akkor

Téglamúzeum, fogadótér (Klobusovszky Péter felvételei)

lehetséges, ha megbízható alapként a lehető legnagyobb mértékű történeti anyag (szubsztancia) áll az elemzés rendelkezésére...

Az üzenet tehát az anyagban is jelen lévő hitelesség függvénye... A műemlék látványa az üzenetet csupán első, tökéletlen közelítésben közvetíti... Üzenet és látvány elválasztásának másik formája figyelhető meg néhány helyen az újraalkotásokkal tökéletesített restaurálásoknál. A kép megszépül, az emléken a régiség nyomait elsimítják. Ahol a szubsztanciát nagymértékben kicserélik, ahol az epidermisz és így a megjelenés megújul, a műemlék története olvashatatlanná válik. A kiglanolt műemlék elveszti régiségértékét. Sok politikus, sőt néhány műemlékes számára is nyilván elég ez a látszat. Úgy tűnik, hogy a közönségsiker is nagyobb, ha kifogástalan, mintegy 'új' a megjelenés, és nem a régiség nyomaival, esendőségének jeleivel kell elfogadni a történeti épületeket...

A műemlékvédelem, ha elégedett azon kapott vagy keresett feladatával, hogy csinos háttérrel teremtsen, a dolog könnyebb végét fogja meg. Az emberek ezzel a szerepértelmesséssel hosszabb távon nem értenek majd egyet. A műemléket és a tájat a környezetük olyan részének tekintik, amely kíséri őket, és csak kis lépésekben változik, amelynek az üzenete épp ezért újra és újra kutatható. Így alakul ki az, amit hazának nevezhetünk. A haza válasz arra a kérdésre, hogy 'Hol vagyunk otthon?' Az a hely, ahol gyökeret eresztünk. Ha elveszítjük, gyökértelenné válunk...

A hivatásos műemlékvédők természetesen mindig ezt vallják, de egyre ritkábban sikerül érvényt szerezni ezeknek az elveknek. A Dubniczay-palota hasznosításával, helyreállítási terveivel kapcsolatban kiindulásként a legfontosabb szempont az emeleti, festett térsor megőrzése volt, és abban is egyetértett a szakma többsége, hogy a jó arányú, szép udvart nem szabad a városfalak esetleges bemutatásának érdekében fölládozni. A magtár és az északi mellékszárnny megőrzése is egyértelmű volt. Bővítési lehetőség viszonylag kevés maradt, ezért született tervezői döntés és műemléki jóváhagyás a déli toldaléképület bontására és helyén új, léptékében a magtárhoz illeszkedő épület tervezésére, az északi oldalon semleges, szikár, „időtlen” emeletráépítésre, valamint a XX. század elején leégett manzárdtető rekonstrukciójára.

A ROP pályázat pozitív elbírálását követően a közbeszerzési eljárás újabb próbatétel

volt. Itt újra ki kell emelnem a tulajdonos önkormányzat szerepét, mert a tervezők és a „műemlékesek” iránti bizalom nélkül nem sikerült volna ilyen magas színvonalú helyreállítás megvalósítása. Nagyon sok buktatót jelenthet a műemlékek sajátosságaihoz nem igazodó jogszabályok felületes ismerete, és nagyon sok kárt okozhat, ha nem ügyelünk arra, hogy a speciális szaktudást, végzettséget, tapasztalatot igénylő restaurálási feladatok nem tekinthetők hasonlóan versenyeztethetőnek, mint az egyes építőmesteri munkák. Egyedi, névre szóló engedély alapján végezhető tevékenység nem csereszabatos egy fővállalkozó által beszerzett, esetleg kedvezőbbnek tűnő ajánlattal. A Dubniczay-palotánál is sok-sok konfliktus adódott, de a színvonalas végeredmény annak köszönhető, hogy a szereplők végül mindannyian a műemlék érdekét tartották szem előtt, és valóban korrekt, jó munkakapcsolat alakult ki a tervező, a kutató, a restaurátorok, a kivitelező, az építető képviselői és a műszaki ellenőr, valamint a felügyelő között.

Az építkezés közben sok nehézséggel, előre nem látható problémával találkoztunk.

Az új tető a pontos rekonstrukció (még néhány fényképen is látható a Vár utca látványát meghatározó hangsúlyos tömeg) szándékával készült, de sajnos a vízcsendesítő elmaradt, és a manzárdpárkány is kicsit vékonyabb a kellenél. A rekonstrukció során a legnagyobb – és sajnos megoldhatatlan – problémát az emeleti díszítőfestéseknek a tető cseréje közbeni beázástól való megóvása jelentette. A jó szakemberekkel rendelkező, felkészült kivitelező az elbontandó tető fölé bravúros védőtetőt emelt, de még így sem sikerült elkerülni a részleges beázást.

A felhasznált anyagok kiválasztását sok egyeztetés előzte meg, az eredmény a tervező gondosságáról és a kivitelező türelméről is tanúskodik. Az egyenes vágású cserép, a kihabarcolt kúpcserepek, a lépcsőházban megőrzött burkolat, a folyosókon a padlóig lábazat nélkül futó meszelés, a helyreállított belső ajtók és rekonstruált ablakszerkezetek, a megőrzött vagy a kutató által kiválasztott minta alapján újragyártott vasalatok, a csillárt nélküli boltozatos terekben az építész által tervezett világítótestek és az átgondolt, elegáns, egyedi installáció, a sok egyedi kézműves munkát igénylő részlet azonos, magas minőségről és összefogottságról tanúskodik.

Azokban az egyszerű, meszelt belső terekben, pl. a magtár földszintje, emeleti

szintjei, ahol a meglévő (építéskori) vakolat elfogadható állapotban volt, megőrzéséhez ragasztottunk, és csak javításról (vonatkozik ez az új elektromos szerelések okozta károkra, meg a korábbi hiányokra), pótlásról és újrameszelésről lehetett szó.

A homlokzatok sajnos az utcai és az udvari oldalon is olyan állapotban voltak, hogy a tagozatok kivételével a felületek jelentős részét újra kellett készíteni. A lizénáknál, párkányoknál a felületek megtisztítását szinte restaurátori precizitással kellett végezniük a kőműveseknek, a díszesebb, „hímes” pilaszterfejezetek, konzolok érintetlenül maradtak, csak a kutató által föltárt eredeti színezést kapták vissza. (Anyagi szempontból elképzelhetetlen lett volna restaurátori munkaként kezelni a teljes utcai homlokzatot.) Az anyaghasználatnál sikerült a történeti, hagyományos vakolóanyagokhoz, sok esetben magához a technológiához is ragaszkodni. A meg nem tartható vakolatrészek leverését követően portalánított felületet hígított gúzolóval becsapták, majd 2–4 cm vastagságban hagyományos kőművestechnikával 0–2 szemnagyságú dolomitörleményből és minimum féléves, oltott, pihentetett mészpép-ből készült alapvakolatot hordtak fel. (Léccel áthúzza, de nem vonalzókkal között mereven függőlegesre, hanem alkalmazkodva a régi fal adottságaihoz.) Az udvari homlokzaton a tagozatokra a benedvesített alapvakolatra 0–1 szemnagyságú dolomitörleményből és pihentetett, oltott mészpép-ből 2–3 mm-es vastagságban vassimítóval felhordott glett került. Az utcai homlokzaton a kutatás során egyértelműen kideríthető volt az eredeti anyagösszetétel; itt sok felületet meg tudtunk őrizni, de a felső réteget a sok javítás miatt le kellett kaparni, és újra kellett készíteni. A most látható és az eredetihez nagyon hasonló színvakolat 1,5–2 cm vastagságban készült. Összetételét is említésre méltónak érzem: 0–5 szemnagyságú dolomitörlemény, pihentetett (minimum féléves) mészpép és örölt faszén. Ez a barokk korban gyakran használt, venyigefeketének is nevezett kékesszürke szín mai festékekkel nehezen utánozható, a belső terekben, pl. a lépcsőházban is faszénporral színezték a meszfestéket, így kaptuk a kicsit színjátékos, „élő” felületet.

Az épület különlegessége, hogy az emeleti terekben kivétel nélkül minden helyiségben és a földszinten is két helyiségben maradt ránk értékelhető díszítőfestés.

A falképek restaurálása kezdetektől a

program szerves része volt, de egyrészt a teljes restaurálási költségek nem fértek bele a végső költségvetésbe, másrészt a modern képzőművészeti gyűjtemény tervezett elhelyezésével foglalkozó művészettörténészek nem igazán lelkesedtek a festett terekért. Mindenképpen olyan kompromisszumot kellett találni, amely lehetővé teszi minden értékes részlet megőrzését, finanszírozható, valamint a funkcióval is összeegyeztethető. Hosszas egyeztetések után született a döntés, az emeleten egy szoba díszítőfestése teljesen restaurálandó a hiányzó felületek rekonstrukciójával, a többinél elmarad a restaurálás utolsó fázisa, az esztétikai helyreállítás, de minden felület konzerválása elkészül. Az összes emeleti szobában van egy kis részlet, amely kész, retusált, befejezett állapotban mutatja, milyen lenne a teljesen restaurált kifestés. Kicsit bonyolultabb döntés volt ez annál, mint ahogy sokan gondolják – nem műemlékes divat, túlzott és erőltetett elvi álláspont, hanem nehezen meghozott kompromisszum. Folytatni lehet. Az eredmény egyébként hosszabb távon is megnyugtató esztétikai szempontból, de nem kell az elvekhez való görcsös ragaszkodást keresni benne.

A földszinten más a helyzet. A megelőző szondázó kutatások itt nem hoztak semmilyen eredményt, így a Salla Terrena kifestéstörvénye a kivitelezés közbeni kutatói jelenlétnek köszönhetően igazi meglepetés volt. Itt az egyes kiváló állapotban megőrzött részletek láttán – hála az építető rugalmasságának és nagyvonalúságának – teljes restaurálásban gondolkodtunk, de sajnos nagyon hiányosak a falfelületek, és erre a munkára nagyon kevés idő maradt. A sarokszoa lugas részleteinek restaurálására is sor kerül ebben az évben.

A Dubniczay-palota helyreállításánál azonban a fent említett – műemléki szempontból nagyon fontos – eredmény mellett még valami sikerült az átlagnál sokkal magasabb színvonalon. Az épület új funkcióra történő átalakításának, bővítésének építészeti minősége a védendő, megőrzendő építészeti értékhez mérhető. Napjainkban azt is sikerként szoktuk elkönyvelni, ha egy felújítás során nem ártunk a műemléknek, a hozzáépítés, bővítés nem zavar. Itt többről van szó, az új épületrészek nem jelentenek hatásos kontrasztot, de nincs szó sem kisebbségi érzésről, sem annak kompenzációs kísérletéről. Nagyon alázatos ez az építészeti magatartás, kortárs, de remélhetően nem fog kimenni a divatból.